

Høringsuttalelse fra Norsk Bibliotekforening ang. endringer i åndsverkloven 2024.

Norsk Bibliotekforening (NBF) er en uavhengig interesseorganisasjon for alle typer bibliotek og bibliotekbrukere. Vi arbeider for å fremme utviklingen av bibliotek-, dokumentasjons- og informasjonsvirksomhet og for å spre kunnskap om bibliotekenes oppgaver i samfunnet.

NBF har i høringsuttalelsen fokusert på utvalgte lovbestemmelser som direkte eller indirekte angår bibliotekenes og våre brukeres aktiviteter, herunder forskningsoppgaver og rammene for forskningsvirksomhet.

Høringsuttalelsen følger den rekkefølge som er gitt i høringsnotatet.

3. Tekst- og datautvinning

NBF er opptatt av at bestemmelsene som muliggjør tekst- og datautvinning skal implementeres slik at de gir reelle muligheter for forskning. Direktivets hensikt har vært å muliggjøre innovasjon og sikre EUs konkurransedyktighet overfor andre markeder som i større grad har lagt til rette for bruk av større mengder data, også beskyttede åndsverk. Direktivet er tydelig i fortalens punkt 8: *“... det er bredt anerkjent at tekst- og datautvinning særlig kan være til nytte for forskningsmiljøet og dermed støtte nyskaping.”*

For å oppnå hensikten inneholder direktivet obligatoriske unntak og avgrensninger fra eneretten.

Fotografiske bilder.

Vi er glade for at departementet konkluderer med at fotografiske bilder bør omfattes av avgrensningsbestemmelsene for tekst- og datautvinning. Det gir et juridisk grunnlag for også å benytte de store historiske bildesamlingene innen ABM-sektoren som kildemateriale for denne forskningsmetodikken.

Definisjon.

Vi opplever forslaget til definisjon av tekst- og datautvinning som dekkende.

Format.

Departementet presiserer direktivets bestemmelse om at det ikke gis begrensninger i hvilke format det kan fremstilles eksemplarer i for å foreta tekst- og datautvinning. At det tydeliggjøres at digitalisering eller andre former for eksemplarfremstilling av analogt materiale er inkludert betrakter vi som svært viktig og gledelig.

Tekst- og datautvinning fra innhold som er fritt tilgjengelig på Internett.

Bestemmelsene om tekst- og datautvinning gitt i artikkel 3 gir vide rammer for å hjemle lovlig forskningsgrunnlag. Men det er et vilkår at den som fremstiller eksemplarer til dette formålet har lovlig tilgang (*lawful access*) til verkene eller arbeidene. Dette kravet, riktignok med annen ordlyd (*lawfully accessible*), gjelder også for den mer generelle adgangen i artikkel 4. Det kan diskuteres hva dette innebærer. Det som er helt klart og uttrykkelig presisert i fortalen punkt 14 er at: *“Lovlig tilgang bør forstås som å omfatte tilgang til innhold basert på en politikk for åpen tilgang eller gjennom kontraksregulerte ordninger mellom rettighetshavere og forskningsorganisasjoner eller kulturarvsinstitusjoner, for*

eksempel abonnementer, eller på annen lovlig måte.” For å gjøre det helt klart når det gjelder innhold på Internett sies det til slutt: “Lovlig tilgang bør også omfatte tilgang til innhold som er fritt tilgjengelig på Internett.”

Det er derfor svært overraskende at departementet i notatet erklærer at: *“Departementet kan likevel ikke se at det er holdepunkter for å hevde at ulovlig utlagt materiale er omfattet av tekst- og datautvinningsretten.”*

Det konstateres samtidig i setningene forut for denne vurderinga at: *“Det kan være vanskelig å identifisere og skille ut verk som er lagt ut ulovlig på Internett, når det skal gjennomføres tekst- og datautvinningsprosesser.”* Dette er en virkelighetsbeskrivelse vi slutter oss til, og vi vil si det enda sterkere: Det er tilnærmet umulig å sikre seg at materialet som en forsker høster fra Internett i den hensikt å foreta tekst- og datautvinning ikke inneholder elementer som kan være ulovlig lagt ut.

Desto mer overraskende er departementets vurdering på bakgrunn av at både fortalepunkt 8 og 18 påpeker det faktum at brukerne av tekst- og datautvinning kan stå overfor rettslig usikkerhet med hensyn til om eksemplarframstillinger og uttrekk kan gjøres med sikte på tekst- og datautvinning. Dette må leses slik at direktivet tar til orde for å rydde slik usikkerhet til side gjennom å innføre nye unntaksbestemmelser. Men nettopp slik rettslig usikkerhet oppstår på nytt og undergraver dermed bestemmelsene fra direktivet dersom departementets foreslåtte tolkning av bestemmelsen får bli stående. Dette må unngås.

Vi erfarer at dette temaet diskuteres i europeiske forskningsmiljø og juridiske fagmiljø, slik som dette blogginnlegget av T. Margoni viser:

<https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2023/12/22/saving-research-lawful-access-to-unlawful-sources-under-art-3-cdsm-directive/>

Forfatteren presenterer hvilke uoverstigelige problemer en forsker står overfor dersom det skulle vise seg at noe av det materiale forskeren har lastet ned fra Internett viser seg å være ulovlig opplastet. Dersom kravet er at alt materiale må være lovlig opplastet, så vil i praksis retten til å foreta tekst- og datautvinning på materiale fra Internett nulles ut.

Som utgangspunkt for en løsning viser forfatteren til at begrepet *“lawful access”* ikke er utvetydig definert innen EU-lovgivingen, og ikke nødvendigvis utelukker lovlig tilgang til ulovlig utlagt materiale. Blogginnlegget peker på en anvendbar tolkning som baserer seg på at kravet til lovlighet gjelder tilgangsaktiviteten, ikke om kilden er lovlig lagt åpen på Internett. Det som utelukkes som følge av dette er omgåing av betalingsmurer, teknologiske beskyttelsesmekanismer eller brudd på kontraktsbegrensninger, med andre ord ulovlige handlinger for å få tilgang til kilder. Samtidig innebærer det at det er lovlig å benytte til tekst- og datautvinning innhold som er lagt åpent tilgjengelig på Internett, også uten opphavers tillatelse. Dette representerer etter vårt syn en akseptabel juridisk tolkning som bør få anvendelse ved implementering av artikkel 3 og 4 i norsk rett.

Siden EU-lovgivningen ofte skiller mellom kommersielle og ikkekommersielle aktører og gir de ikkekommersielle større handlingsrom, så tenker vi at den her anviste tolkningen i alle fall må komme tekst- og datautvinning basert på artikkel 3 til gode.

Dette skillet ser vi tydelig når det gjelder EU-rettens vurdering av hva som tolkes som lovlig og ulovlig lenking til materiale som er fritt tilgjengelig på Internett, men som kan være lagt ut uten opphavers samtykke. Nettstedet *Advokatguiden* omtaler temaet slik etter dom i sak C-160/15 GS Media: *“EU-domstolen fant at lenking til uautorisert materiale innebærer en overføring til allmennheten, såfremt lenkeaktøren ikke har kunnskap om at materiale er publisert uten rettighetshaveres samtykke. I denne vurderingen må det sondres mellom lenking foretatt med og uten profittformål. Lenking i profittsikt skal presumeres å være gjort med kunnskap om ulovlig opplasting, mens ikke-kommersiell lenking skal presumeres å være gjort uten slik kunnskap.”*

Kilde: <https://blogg.advokatguiden.no/grensen-mellom-lovlig-og-ulovlig-lenking-pa-internett/>

Vi ber om at departementet revurderer sin tolkning slik at det gjøres klart at tekst- og datautvinning gjøres mulig med materiale fra det åpne Internett som kilde, helst både for tekst- og datautvinning etter artikkel 4 og 3, men i alle fall for vitenskapelig forskning i henhold til artikkel 3. Og at lovligheten er gyldig også om man som forsker uforvarende har kommet til å inkludere ulovlig opplastet innhold.

Rett til å motsette seg tekst- og datautvinning.

Vi er glade for departementets klare påpekning av at rettighetshavere ikke kan motsette seg at verkene blir brukt til tekst- og datautvinning etter artikkel 3.

Og likedan for at det gjøres klart at lovlig reservasjon etter artikkel 4 bør gjøres ved å bruke en maskinleselig metode, eller gjennom avtaler når det er snakk om lukket materiale.

Egnet sikkerhetsnivå og oppbevaring.

Vi er også glade for at § 50 e foreslås å tydeliggjøre at eksemplarene kan oppbevares så lenge som det er nødvendig for formålet, og at departementet i høringsnotatet påpeker at dette inkluderer nødvendig tid for å verifisere resultatene av tekst- og datautvinningsprosessen. Videre anser vi det som svært bra og viktig at det for vitenskapelig forskning legges til grunn at resultatene kan benyttes i flere forskningsprosesser. I den sammenheng viser vi til Forskningsrådets påpekning av nødvendigheten av å legge til rette for gjenbruk av data. *“Data som er finansiert av det offentlige, bør være tilgjengelig for alle. Vi har høye ambisjoner for norsk forskning, utdanning og innovasjon. Datainfrastruktur er viktig for at disse målene nås”* sa statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel i Kunnskapsdepartementet i forbindelse med at datainfrastrukturutvalget leverte sin rapport til regjeringen i 2022.

<https://www.forskningsradet.no/siteassets/publikasjoner/2022/rapport-fra-datainfrastrukturutvalget-2022.pdf>

Norges forskningsråd beskriver det slik på sine nettsider i sammenheng med presentasjon av sin policy for tilgjengeliggjøring av forskningsdata: *“Langtidsbevaring av dine data er en viktig del av den vitenskapelige prosessen. Dataene dine kan ha verdi utover forskningsprosjektet de oppstår i.”* <https://www.forskningsradet.no/forskningspolitikk-strategi/apen-forskning/forskningsdata/>

Vi tar det dermed for gitt at departementet forholder seg til de krav til oppbevaring av datagrunnlag som Norges Forskningsråd som statlig norsk forvaltningsorgan stiller til offentlig finansiert forskning. Slik gjengitt i kortform på Forskningsrådets nettsider: *“Forskningsrådets policy for tilgjengeliggjøring av forskningsdata skal bidra til å gjøre forskningsdata tilgjengelig for relevante brukere, på like betingelser, til lavest mulig kostnad. Retningslinjene i policyen gjelder alle data i prosjekter som er finansiert av oss – med noen unntak. De internasjonale FAIR-prinsippene er utarbeidet som et sett av retningslinjer for å tilrettelegge for videre bruk av forskningsdata. FAIR er et akronym for ordene: findable, accessible, interoperable og reusable. Forskningsdata skal med andre ord være av en kvalitet som gjør dem tilgjengelige, gjenfinnbare, samhandlende og gjenbrukbare. Håndtering av forskningsdata i prosjekter som mottar finansiering fra Forskningsrådet skal følge FAIR-prinsippene, så langt det er mulig.”*

FAIR-prinsippene for forskningsdata ble formulert i 2016, og har blitt et internasjonalt anerkjent ideal. Forskningsmiljøene utvikler i samarbeid med forskningsbibliotekene løpende gode tjenester for å oppbevare og sikre forskningsdata.

Tiltak for å sikre sikkerheten og integriteten etter artikkel 3 nummer 3, og avtalt best praksis.

Norsk Bibliotekforening er godt fornøyd med at departementet har tillit til at rettighetshaverne, forsknings- og kulturarvsinstitusjonene selv etablerer gode ordninger og vurdere hvilket nivå beskyttelsestiltakene skal være på.

Det samme gjelder tilrådinga om at det bør overlates til sektoren selv å etablere en beste praksis for tekst- og datautvinning. Dermed er det ikke behov for å fastsette en lovregel om dette.

Forskrift § 4 til åndsverkloven.

Med innarbeiding av nye generelle bestemmelser for tekst- og datautvinning synes det ikke nødvendig å videreføre bestemmelsene i forskriftens § 4. Formålene der beskrevet oppleves som inkludert i de generelle bestemmelsene.

4. Bruk av verk i undervisningsvirksomhet

Deling av § 43.

Vi støtter fullt ut departementets forslag om at gjeldende første ledd i paragraf 43 deles i to ledd slik at det tydeligere fremgår hva som gjelder for fremføring for et tilstedeværende publikum og hva som gjelder for overføring av verk og arbeider i undervisningssammenheng. Denne endringa er klargjørende.

Bør enkelte typer verk eller former for bruk ikke omfattes av unntaket?

Vi konstaterer at departementet ikke ønsker å utvide omfanget av denne bestemmelsen i § 43, men beholder de begrensningene som er gitt der. NBF mener fortsatt at en best oppnår formålet med artikkel 5 gjennom å la alle typer verk kunne brukes til opplæringsformål, uten unntak.

Samtidig er vi svært fornøyde med at departementet ikke foreslår å innføre nytt unntak fra fribruksreglene for verk og arbeider som i hovedsak er beregnet på utdanningsmarkedet. Og

det er svært bra at departementet ikke foreslår å innføre en generell regel om avtaleforrang i loven. Vi gir vår tilslutning til departementets vurdering her om at en ny hovedregel om avtaleregulering av bruk av verk som i dag er omfattet av fribruksbestemmelsen i stor grad vil snevre inn det fribruksregulerte området. I så fall endres den samlede balansen mellom brukernes og rettighetshavernes interesser på undervisningsområdet.

Bruk av verk til illustrasjonsformål i undervisning.

Vi er fornøyd med at det ikke foreslås å angi nærmere kriterier for hvor stor del av et verk som kan benyttes etter avgrensingsbestemmelsen, utover det som følger av fortalen punkt 21. Det er at verk brukes som illustrasjon i en bredere undervisnings- og læringssammenheng som må være hovedfokuset.

Vi er likedan fornøyd med at det tydeliggjøres at også undervisning i kulturarvsinstitusjoners lokaler er omfattet når undervisning skjer i samarbeid med utdanningsinstitusjoner. Det klargjør at aktiviteter ved biblioteker og museer som har et slikt utgangspunkt er tydelig omfattet.

Klasseromsregelen.

NBF påpekte i vårt tidligere innspill at vi synes det er en svakhet ved klasseromsregelen at ordlyden peker på ordinær klasseromsundervisning. Vi ønsket en modernisering av lovteksten gjennom å innføre et begrep som er mer nøytralt med hensyn til tid og rom.

Høringsdokumentet gir en inngående vurdering av rettsgrunnlaget for at undervisning i begrensede grupper (klasser) bedømmes til å skje innen det private området. Vi er fornøyd med at konklusjonen er en tilråding om å videreføre klasseromsregelen, selv om den ikke "mykes opp". Samtidig opplever vi at den juridiske gjennomgangen i dokumentet gir et bedre grunnlag til å bedømme andre situasjoner som kan ligne på klasseromsundervisning, og dermed kan bedømmes til å falle inn under den samme bestemmelsen om privat område.

Vi er også fornøyd med at departementet vurderer det slik at overføringsbegrepet slik det benyttes i "klasseromsbestemmelsen" ikke sidestilles med eksemplarframstilling i klasserommet.

5. Bevaring av kulturarv

Kulturarvinstitusjoner.

Departementet foreslår at nærmere presisering av hvilke institusjoner som er omfattet, tas inn i forskriftens § 1. Dette synes vi er en god løsning, da det synliggjøres at samtlige bibliotek og museer som er offentlig tilgjengelige samt film- og lydarkiv inkluderes.

Bra at det foreslås nytt ledd i forskriften § 3 som klargjør at kulturarvsinstitusjonene kan få bistand av andre for å gjennomføre digitalisering av verk og arbeider fra samlingene.

Endring av forskriftens § 2 andre ledd slik at kopiering av datamaskinprogrammer for konserverings- og sikringsformål gjøres lovlig er en fin tydeliggjøring.

Departementet ber om høringsinstansenes syn på om presiseringene i forskriftens § 3 første ledd bokstav c og d bør videreføres. I den sammenhengen mener departementet at adgangen til eksemplarframstilling ved overføring til mikroformer og til nye lagringssystemer er omfattet av «andre format enn originaleksemplaret» i bokstav b.

Her tenker vi at overføring til mikroformer kan anses å være dekket, men at nye lagringssystemer har en videre betydning som ikke dekkes av formuleringen i bokstav b. Migrering av data til nye lagringsløsninger basert på ny teknologi kan innebære aktiviteter som ikke nødvendigvis kan kategoriseres som “*andre format*”. Vi ber derfor om at bokstav d beholdes.

Avveiningene opp mot tretrinnssteden.

NBF anførte i sin høringsuttalelse at vi opplever at det er gjeldende for dette direktivet at avveiningene er allerede gjort av EU-lovgiver. Unntakene som følger av digitalmarkedsdirektivet er klart formulert, og det kan da ikke være opp til forskere og andre lovlige anvendere av unntaksbestemmelsene å gjøre nye konkrete vurderinger basert på tretrinnssteden av virkningene av den planlagte anvendelsen. Det ville vanskeliggjøre bruken.

Derfor er vi svært glade for at departementet konkluderer med at det ikke er hensiktsmessig å lovfeste prinsippet om tretrinnssteden i forbindelse med gjennomføring av artikkel 7.

Den teknologiske utviklingen på tekst- og datautvinningsfronten går raskt med f.eks. KI, og vi har forståelse for at departementet mener at det gjør det nødvendig å følge denne utviklingen nøye med tanke på konsekvenser for opphavsrettslige grenser. Vi vil likevel gjøre oppmerksom på kravet i fortalens punkt 17 om at “*Medlemsstatene bør derfor ikke fastsette bestemmelser om vederlag til rettighetshavere når det gjelder bruk i henhold til unntakene for tekst- og datautvinning som innføres ved dette direktiv.*” Det er igjen slik at en viktig begrunnelse for bestemmelsene i direktivet er å fremme nyskaping nettopp gjennom å legge til rette for forskning med tekst- og datautvinning som metode.

Verk ikke lenger i handelen.

Direktivets artikkel 8 punkt 2 og 3 innebærer en endring slik at også verker som ikke lenger er i handelen kan brukes av kulturarvsinstitusjoner, selv om det ikke eksisterer noen organisasjon for kollektiv rettighetsforvaltning som er representativ for den aktuelle typen verk. Dette er en forbedring, og gir også muligheten til å bruke slike verk uten godtgjørelse.

Departementet lander på at undersøkelser av om et verk ikke lenger er i handelen skal utføres. Etter departementets vurdering er hensikten med bestemmelsen at innsatsen ikke skal være særlig administrativt krevende, men at lett tilgjengelige handelskanaler og andre kilder til informasjon bør undersøkes. Det stilles heller ikke krav til at undersøkelsene knyttet til de samme verkene og arbeidene gjentas flere ganger, og det kan også i noen situasjoner være tilstrekkelig med stikkprøver for å undersøke tilgjengelighet.

Her mener vi fortsatt at slike undersøkelser burde vært unødvendige. Men vi er fornøyde med departementets presisering av at innsatsen ikke skal være særlig administrativt krevende.

Når kan fribruksbestemmelsen benyttes?

I høringsnotatet beskrives dette slik: *“Hvis det finnes en kollektiv forvaltningsorganisasjon som oppfyller kravene til representativitet, men som ikke tilbyr lisenser med grunnlag i den nye avtalelisensen for verk og arbeider som ikke lenger er i handelen, kan ikke kulturarvinstitusjonene isteden velge å benytte fribruksbestemmelsen. Departementet mener at det bare er i de situasjonene hvor det ikke finnes en representativ organisasjon eller adgang til lisensieringsløsninger at avgrensningen kan benyttes.”*

Vi opplever at denne løsningen tar for gitt at representativ organisasjon ved forespørsel er villig til å forhandle lisensieringsløsning med den aktuelle kulturarvinstitusjon. Dersom det ikke er tilfelle, eller at betingelsene for å inngå avtale synes urimelige, så bør det skisseres en løsning. I det første tilfellet mener vi at fribruksbestemmelsen bør kunne benyttes. I det andre tilfellet opplever vi at § 65 b hjemler tvisteløsning.

Hvem skal melde inn informasjon om planlagt bruk av verk som ikke er i handelen til felleseuropeisk nettportal?

NBF har i innspillsrunden pekt på at Nasjonalbiblioteket bør få denne rollen, slik de allerede har fått i forhold til hitteverkdirektivets bestemmelser. Det forenkler arbeidet for kulturarvinstitusjonene. Vi er fornøyde med at departementet konkluderer med dette.

Eksemplarframstilling av fotografiske bilder.

Norsk Bibliotekforening har i innspillsrunden fremhevet viktigheten av at heller ikke tro eksemplarframstilling av fotografiske bilder er omfattet av enerett etter åndsverkloven. Vi er derfor glade for at dette tas inn som en presisering i lovteksten, selv om departementet mener at det også i dag anses som gjeldende rett.

Generelt

Innarbeiding av direktivbestemmelsene i lovverket.

Norsk Bibliotekforening har i vårt innspill fokusert på implementering av digitalmarkedsdirektivet. Vi opplever at departementet har valgt å gjennomføre bestemmelsene uten å gjøre større endringer enn nødvendig i åndsverkloven. Strukturen i loven og paragrafene beholdes slik vi kjenner dem, men enkelte paragrafer endres noe eller utvides. Det synes vi er et heldig valg som gjør at loven er gjenkjennelig samtidig som at oversikten beholdes.

Innspillet er utarbeidet av Norsk Bibliotekforenings Opphavsrettsutvalg.

Med vennlig hilsen
Norsk Bibliotekforening

Helene Voldner
styreleder /s/